

MAJOR RÉKA

ROMA NŐK ÖNREPREZENTÁCIÓJA

A Buvero Roma Női Médiatábor

BEVEZETÉS

Tanulmányom témája a Romédia Alapítvány által szervezett Buvero Roma Női Médiatábor, valamint a táborban készült audiovizuális tartalmak, a legfrissebb, 2015 nyarán készült rövidfilmekre fókuszálva. A tábor résztvevője tizenkét roma nő volt, akik az ország különböző pontjaiból érkeztek Nagykovácsra. A július 17-étől 31-éig tartó táborban intenzív elméleti és gyakorlati oktatásban volt részük több területen is (szociológia, roma történelem és társadalomtörténet, médiaelmélet, filmelmélet, újmédia-tartalmak előállításának és működésének elmélete, újságírás stb.). Az első öt napon az intenzív elméleti oktatás egyetemi színvonalon zajlott, elismert kutatók, oktatók és szakemberek tartották a 90 perces tanórákat (Daróczy Ágnes, Munk Veronika, Asbóth Kristóf és mások). Az ezt követő kilencnapos periódus a megszerzett tudás gyakorlatban való felhasználása volt, ami alatt a diákoknak egy őket érdeklő témában kellett tartalmakat előállítaniuk. Az írott sajtótermékek, rövidfilmek készítése mellett a videók valós időben történő vágását (VJ) gyakorlatban is elsajátították a diákok. Tanulmányom egyik fő fókusza az audiovizuális tartalmaknak, legfőképpen a 2015-ös tábor rövidfilmjeinek elemzése, amelyeket március 9-én a DocuArt Moziban a Roma-kép Műhely filmklub estjén is levetítettünk. A filmek elemzésében, valamint a táborról való beszélgetésen részt vett a Romédia Alapítvány igazgatója és a tábor szervezője, Bársony Katalin, a táborban mentorként jelen levő operatőr, Galyas Gyula és a tábor diákja, az ELTE kommunikáció és médiatudomány szakos hallgatója, Balogh Adrienn.

A Buvero tábor egy olyan intézményként szemlélem, amely lehetőséget nyújt fiatal roma nőknek megismerkedni a kisebbségi reprezentációval, kortárs média-tartalmakkal és azok előállításának különböző módjaival, kritikai szemléletével és elemzésével, valamint az újmédia adta lehetőségek tudatos kiaknázásával. A táborban nyújtott intenzív oktatás lehetővé teszi, hogy a több szempontból is hátrányos helyzetű roma nők kezükbe vehessék a mediatizált képük feletti hatalmat, és önreprezentációjuk során egy pozitív képet, önképet alkothassanak. Kiemelem, hogy a romaságuk és nőiségük keresztmetszetében egy kifejezetten he-

terogén közösséget képeznek, így nagyon fontos, hogy reprezentációjuk se legyen mindössze egyetlen képre leegyszerűsítve. A roma közösség heterogenitásából és a nőiség végtelen számú megéléséből adódóan ez az interszekció is többszörösen rétegzett identitásokat képez, amelyek megjelennek a Buvero során elkészített tartalmakban is.

Írásomban áttekintem a magyarországi roma nők társadalmi helyzetét, kitérve oktatásukra és munkavállalásukra. Részletezem reprezentációjuk és önreprezentációjuk fontosságát. Megemlítem a Romédia Alapítvány egyik hosszabban futó, a mai napig aktív kampánysorozatát, az *I am a Roma Woman* videósorozatot is, amelyet elhelyezek a globális női kisebbségi mozgalmak kontextusában. Bemutatom a Buvero táborát mint biztonságos helyet, majd részletezem célkitűzéseiket és módszereiket. Ezután a 2015-ös táborban készített öt rövidfilm tartalom-elemzése olvasható.

TÁRSADALMI HELYZET ÉS KISEBBSÉGI NŐI MOZGALMAK

„Hogyan látsz ma egy roma nőt? Hogyan látják Európa legnagyobb kisebbségének női magukat, és a rögzös utat a mindenki számára egyenlő lehetőségek felé?”

(*I am a European Roma Woman*; A szerző fordítása.)

A roma nők magyarországi helyzete többszörösen hátrányos helyzet. Gyakran nemükből és kisebbségi helyzetükből adódó nehézségeik mellé társulnak pénzügyi, lakóhelyi és egészségügyi nehézségek, problémák is. Ezek természetesen összefüggnek, egymásból adódnak és egymásra rakódnak. Magyarországon sajnos a mai napig beszélhetünk szegregált oktatásról, amelynek következtében a roma gyermekek alacsonyabb minőségű közoktatásban részesülnek, mint nem roma társaik (KEMÉNY és mtsai 2004). Janky Béla kutatásai (1999) kimutatják azonban, hogy a roma gyerekek jól teljesítenek az iskolákban, felvételiznek középfokú oktatási intézményekbe, azonban nem ritka eset, hogy a szakközépiskolában derülnek ki az általános iskolai hiányosságaik, amelyeket már nem tudnak bepótolni. A tankötelezettség korhatárának 16 évre csökkentésével pedig csak szakközépiskolai vagy szakiskolai oktatás nélkül tudnak fiatalkorúak munkába állni.¹ Ez egyes családok számára fontos lehet a gazdasági nehézségek miatt, azonban véleményem szerint egy könnyű kibúvó az oktatási rendszer és bármilyen felnőtt felügyelet alól, szakképzettség és továbbtanulási kilátások nélkül. Azok a roma gyerekek, akik a középiskola első éveiben a felzárkózáson dolgoznának,

könnyen választhatják nagyon rövid idő után az iskola elhagyását, és így a valós oktatás hiányában munkavállalási lehetőségeik is szűkülnek. Ugyanakkor gyakran előfordul, hogy 16 éves korban nem egy középfokú oktatási intézményt hagynak ott a fiatalok, hanem még az általános iskola nyolcadik évét fejezik be (KEMÉNY és mtsai 1999, 71). A roma lányok esetében gyakran előfordul, hogy a korai gyermekvállalást és a sokgyermekes családok nevelését látják az iskola elhagyásának (és az oda vissza nem térésnek) az okaként, azonban a 18 év alatt szülő roma lányok száma ma már kevesebb, mint az 1990-es évek elején. A fiatalkori gyermekvállalás egyes esetekben a felnőtté válás egyetlen lehetséges módját jelenti a roma lányok számára, hiszen „a többségi társadalom számára elérhető erőforrásokhoz vezető utak (például a továbbtanulás vagy egy állandó munkahely megszerzésének lehetősége) elzáródtak” (DURST 2001).

„Apa, a cigány ember a fej, egy bármilyen családot, ha nézünk. De a nyak a nő, az asszony. Na és ez a cigány családokban is pontosan ugyanígy van, tehát hogyha a nő műveltebb, okosabb, akkor rá tudja venni a férjét, hogy másképpen történjenek bizonyos dolgok.” (A szerző interjúja.)

A Buvero tábornak célja lehet, hogy a roma nőknek megmutasson egy olyan utat, amely segíti őket a hagyományaik és roma, valamint női identitásuk büszkeséggel való megélésében. Ilyen hagyománynak tekinthető a tradicionális férfi és női szerepek tiszteletben tartása és betartása. Itt egyes közösségekben a női szerepek közé tartozik nemcsak a háztartás és a gyermekek nevelése, de egy olyan munka végzése is, amiből mindezeket teljesíteni tudja, tehát önálló jövedelme is van. A nő keresetének kell fedeznie az étkezést, a háztartást és a gyermekek öltöztetését, ellátását is (DARÓCZI 1994). Mindennek ellenére a család feje, a férfi hozza meg a döntéseket. Az egyik diák meglátása szerint a nő szerepe a családban olyan, mint a nyaké a testben: meghatározza és befolyásolni tudja a férfi döntéseit, jobb esetekben megfelelően kommunikálnak a család tagjai. Fontos, hogy a nők képviselni tudják ilyen esetekben az érdekeiket, ilyen módon beleszólhasanak a döntéshozásba. A hierarchizált helyzetet azonban egyáltalán nem tekintette olyan hagyománynak, ami ma már nem követendő, sőt interjúalanyom elítélte a teljes egyenrangúságot, a hagyományos nemi szerepek teljes eltörlését, ami akár a többségi társadalomban, akár roma családoknál is egyre gyakrabban megfigyelhető a női emancipációs törekvéseknek köszönhetően. Ezeket a hagyományokat, valamint a hozzájuk fűzött viszonyt nem tekinthetjük általánosnak a roma családoknál, meglátásom szerint főleg az oláh roma családoknál vannak

jelen erősebben a mai napig, legyen szó a nemi szerepekről, a testiséghez való viszonyról vagy a romani nyelv megőrzéséről.

A többségi társadalomba való beilleszkedés, vagy egyes esetekben felzárkózás során az emancipációhoz való jog és a hagyományokhoz való jog ütközése figyelhető meg. Ezeknek azonban nem kellene végérvényesen kiütniük egymást. Az integrációs törekvések lényegének tekintem a két jog egymás melletti fejlődését. Az integrációs politikának nem szabad megrekednie a szegregátumok felszámolásánál (ami Magyarországon a mai napig várat magára, legyen az lakóhelyi vagy közoktatási helyzet). A nemzeti értékek megőrzésének ugyanúgy prioritásnak kell lennie, ahogyan az a mai magyar politikai retorikának is a középpontjában áll. Az emancipáció gyakran jár a hagyományok elvesztésével, mint például a nyelv megőrzésének sikertelenségével. Ennek történelmi magyarázatai is vannak, ám ugyanezek a magyarázatok hozhatók fel más roma hagyományok elvesztésére is: a történelem során lezajlott kényszerasszimiláció hatalmas törést jelenthetett a csoport történelmében. Emiatt is fontos a hagyományokban rejlő értékek újrafelfedezése és megőrzése, a saját rítusok, ünnepek és megemlékezések megtartása, azok dokumentálása. A kultúrák közötti hierarchizált viszony valós eltörlése megkönnyítené mind az emancipációs folyamatok könnyű futását, mind a kultúrához, kultúrákhoz tartozó értékek megőrzését. Ehhez járul hozzá a kisebbségi reprezentáció, a kisebbségi médiatartalmak előállítása és a láthatóság biztosítása is.

Az *I'm a European Roma Woman* kampány a Romédia Alapítvány egyik legnagyobb kampánysorozata, ahol Európa-szerte szólalhatnak meg roma nők, és mesélhetik el saját történetüket videó formájában. Ezekben a videókban megjelennek Buvero-diákok is, akik elmondhatják életútjukat, roma identitásukhoz való viszonyukat, motivációikat a jövőjükkel kapcsolatban. Az *I'm a European Roma Woman* kampány a történetét a weboldalán is a 20. századi feminista és esélyegyenlőségi mozgalmakkal indítja, azonban hamar áttér a 2009–2011-ig tartó munkafolyamat részletes leírására. A „feminizmus harmadik hullámaként” is emlegetett mozgalom figyelembe veszi a társadalmi nem és az etnikum interszekcióját, és ezáltal rávilágít a főként fehér nők által képviselt és fehér nők érdekeit képviselő feminizmus problémáira is, ami a „második hullámot” jellemezte. Az egyszerre nemi egyenlőségi-jogi mozgalmak és az antirasszista mozgalmak egymás tükrében való olvasása, elemzése fontos azoknak, akik Maxine Baca Zinn és Bonnie Thornton Dill szavaival élve „nők, akiknek az életére különböző hierarchiákban való helyek vannak hatással” (ZINN – DILL 1996: 321).

Az interszekcionalitás fogalma Kimberle Crenshaw nevéhez fűződik (CRENSHAW 1989). Ez alatt különböző társadalmi identitások keresztmetszetét értjük,

főleg azokat, akik többszörösen hátrányos helyzetben élnek nemi, etnikai vagy csoportbeli hovatartozásuk miatt. Crenshaw ezt többek között a fekete nőket érő bántalmazás és erőszak elemzésére alkalmazta, ami a rasszizmus és a szexizmus keresztszétét jelölheti. Hasonló interszekcióban jelölhetjük a roma nőket érő hátrányos megkülönböztetést is.

„Habár az NBFO nemzeti viszonylatokban rövid életű volt (1973–75), a nagyvárosokban lévő részei még évekig fennmaradtak, mint például Chicagóban, ahol 1981-ig voltak aktívak. A figyelemfelkeltő tartalmak kifejezetten a fekete nőket érintették – médiában megjelenő sztereotípiák, munkahelyi diszkrimináció, fekete nők matriarchaként való mitizálása, fekete nők szépsége és önbecsülése.” (THOMPSON 2002. A szerző fordítása.)

Párhuzamokat fedezhetünk fel az NBFO (National Black Feminist Organization) és az *I'm a European Roma Woman* kampány célkitűzései között, ezek egyaránt felhívják a figyelmet a pozitív önkép kialakítására, valamint az önszerveződésre.

Jelena Jovanović kritikája szerint az *I'm a European Roma Woman* célkitűzései nem épülnek az interszekcionalitás diskurzusára, tekintve, hogy a pontokban összeszedett célok általánosan a roma kisebbségre vonatkoznak, és nem kifejezetten a roma nőkre. Habár ahogyan azt korábban említettem, történetüket a feminista mozgalomhoz kötik, célkitűzéseik alapján sokkal inkább a roma egyenlőségjogi mozgalom céljait fogalmazzák meg mint nők (JOVANOVIĆ 2014: 32). Ezzel szemben nagyon fontosnak tartom, hogy nők is megfogalmazzák és képviseljék a roma mozgalmak céljait és elveit, tekintve, hogy ezek gyakran férfiak által uralt terek (JOVANOVIĆ et al. 2015). Jelena Jovanović kitér arra is, hogy a kampányt szervező öt nő főleg ezekben a férfiak által dominált mozgalmakban vett részt korábban, és a kampány során nem álltak kapcsolatban a nemzetközi női romaszervezetekkel (mint például a Roma Women Movement vagy az International Roma Women Network) (JOVANOVIĆ 2014).

A BuveroEXPO 2014. október 17–18-ig tartó „kortárs audiovizuális előadást” a Romédia Alapítvány szervezte a Kulturstiftung des Bundes közreműködésével a berlini Gallery Kai Dikhasban és a TAK Theater im Aufbau Hausban. Itt VJ-show-val és interaktív installációval mutatták be a roma kultúrát, és tartottak érzékenyítő workshopokat. Ezeken a Buvero 2014 tábor pár tagja is részt vett, és külföldi művészek előtt mutathatták be a táborban készült filmjeiket. Ezek között a filmek között volt például az is, amelyet a miskolci számozott utcákban történő szegregációról és kilakoltatásokról forgattak. Ezáltal nemzet-

közi szintéren is felhívhatták a figyelmet a Magyarországon történő diszkriminációra, a rossz életkörülményekre és lakhatási problémákra, amelyek a mai napig nagymértékben sújtják az ország és a nagyvárosok szegény közösségeit. A tábor diákjai emellett részt vettek a *Take Your Blindfold Off, Dear Europe!* elnevezésű interaktív installációban is, ahol szemfedővel „megvakított” embereket vezettek végig egy labirintuson. Ezzel a véleményem szerint nagyon egyszerű, de szimbolikus módszerrel próbálhatták meg elérni, hogy a többségi társadalom, vagy akár saját közösségük tagjai is nagyobb bizalommal forduljanak feléjük.

A BUVERO ROMA NŐI MÉDIATÁBOR – A TÁBOR MINT BIZTONSÁGOS HELY

Kutatásom során viszonylag korán kiderült, hogy 2016-ban a Romédia Alapítvány nem szervez Buvero tábor Magyarországon, így lehetetlenné vált számomra a táborban való megjelenés, a megfigyelés és antropológiai kutatás, ami a kezdetekben fontos vázát képezte a kutatási folyamatnak. A szervezők elmondása szerint ennek fő oka többek között a finanszírozási nehézségek voltak, de felferült az is, hogy nagyobb hangsúlyt helyeznének a korábbi diákok továbbképzésére és fejlődésére. Nem ez volt azonban az egyetlen faktor, ami miatt nem tudtam volna részt venni a Buvero táborban. A Bársony Katával folytatott beszélgetésünk során egyértelművé vált, hogy egy kutató jelenléte elképzelhetetlen lenne a tábor helyszínén, még akár rövidebb időre sem juthatott be ilyen céllal senki.

„Talán a legfontosabb konklúzió, hogy a roma nőknek létre kell hozniuk új »biztonságos helyeket«. A folyamatos nyomás, amelynek a roma nők ki vannak téve különböző közösségekben/környezetekben, munkahe-lyeken, nem-roma feminista/női szervezeteknél, akár csak a roma mozgalomban, nagy kihívást jelent a teljesítményüket és identitásuk szilárdságát illetően. Az efféle nyomás érkezik roma és nem-roma nőktől egyaránt. Az interszekciós diszkrimináció tapasztalata egy olyan kihívás, ami formálja a roma nők politikai szerepvállalását.” (JOVANOVIĆ et al. 2015)

A „biztonságos hely” egy olyan közösséget jelenthetne a roma nők számára, ahol szabadon, a külső hatásoktól és nyomásoktól függetlenül hozhatnának döntéseket saját magukról és szerepvállalásukról. Egy ilyen környezetet is jelenthet

számukra a Buvero, ahol ugyan az oktatók és a szakemberek között voltak férfiak is, mégis nyilvánvaló lehetett a diákok számára is, hogy egy olyan közösségben vannak, ahol nem fogják a döntéseiket olyan tényezők befolyásolni, amelyek nem felelnek meg az övéknek. Bizalommal érkeztek a táborba. Erről is számol be az egyik diák, amikor érkezését meséli:

„Megérkeztünk a táborba, soha nem felejttem el azt a pillanatot. Még mindig itt van a szemem előtt, ahogy megérkezek. Ott ült egy szőlőluga alatt Ági néni. Nagyon-nagyon meglepődtem, mert, mondom, ilyen nincs, mit keres ő itt? Megszólt cigányul, na, mondom, itt már jó helyen vagyok.”

Ebből a példából is látható, hogy fontos szerepet töltött be a romani nyelv használata a táborban. Magyarországon egyre kevesebben beszélik a nyelvet, egyre kevesebben tanulják meg anyanyelvként vagy anyanyelvi szinten. Ezért is lehetett, hogy a nyelv használata azonnal bizalmat váltott ki egyes résztvevőkből, azt az érzést, hogy egy olyan környezetben, egy olyan közösségben lehetnek, amely megérti őket. Persze ez főleg azoknak a diákoknak lehetett különösen fontos, akiknél az otthoni környezetben is használt nyelvként vagy anyanyelvként van jelen a romani nyelv. Érdekes kérdést vethet fel azonban az, hogyan viszonyul ehhez valaki, aki nem ismeri a nyelvet. Saját közösségében is újabb hátránnyal találkozhat, tart társai esetleges megvetésétől, vagy éppen egy ilyen közösség motiválhatja arra, hogy megtanulja a nyelvet. 2015-ben, a Mózár Kávéházban rendezett Buvero-filmvetítés és azt követő beszélgetés során is felmerült az a kérdés, miért nem használják a nyelvet az eseményen. Ez azért is lehetett fontos, mert ezen a rendezvényen részt vettek a 2015-ben Macedóniában megrendezett Buvero tábor diákjai és oktatói is, köztük Ashmet Elezovski, aki a kérdést felvetette. Ez lett volna ugyanis ideális esetben a legkézenfekvőbb eszközük a kommunikációra. Bársony János rávilágított a probléma történelmi eredetére. Ez Mária Terézia korára nyúlik vissza, amikor is büntették a romani nyelv iskolákban való használatát, és ez egészen a szocializmus időszakáig (sőt talán tovább is) tartott.

Több, akár a korábbi évek diákjaival és szervezőivel készült interjú során kiderül, milyen fontos szerepe volt a Daróczi Ágnes és Bársony János által tartott órának, amely a roma hagyományokat, történelmet mutatta be, és alapvetően a roma identitásról, annak megéléséről szólt.

A TÁBOR CÉLKITŰZÉSEI

A Buvero tábor célja egy hálózat kialakítása, amelynek tagjai fiatal roma nők, akiknek vannak ismereteik a médiáról, a médiatartalmak előállításáról. A táborban megszerzett elméleti és gyakorlati tudás nagyban hozzájárul a később általuk előállított videók, újságcikkek, beszédek lehető legjobb minőségéhez és mondanivalójának érthető kifejezéséhez. A hálózatban való részvétel fontossága abban is rejlik, hogy a táborba az ország szinte minden pontjából érkeztek diákok, akik továbbra is kapcsolatban maradhatnak egymással.

Sokan azonban nemcsak elméleti és gyakorlati tudással mennek haza, hanem az utolsó estén tartott díjkiosztó gálán eszközöket kapnak. Ezeket az eszközöket közösségük javára tudják fordítani, használni tudják őket akár szükséges érdeképviseleti célokra, vagy a közösségüket bemutató felvételekhez, írásokhoz. Ezek lehetnek akár a közösséget ért nehézségekről és konfliktusokról később akár bíróságon is felhasználható felvételek/dokumentációk (például rendőri túlkapások, kilakoltatások – ezekből vannak a korábbi Buvero-filmek között is, amikor Miskolcon forgattak a számozott utcákban), de lehetnek a közösség értékeit, pozitív példáit és büszkeségét bemutató filmek is. Mindkettőnek fontos szerepet tulajdonítok. Az előbbi segíti a közösség érdekeinek akár jogi képviseletét, növeli nehézségeinek láthatóságát, és felhívja a figyelmet az országban lévő társadalmi egyenlőtlenségekre. Buzdíthatja a közösséget önszerveződésre és az aktivizmus különböző formáira is. Utóbbinak pedig a pozitív reprezentáció (ez esetben önreprezentáció) megvalósításában van fontos szerepe. A mainstream médiában jelen lévő egysíkú, sztereotipizáló és sok esetben stigmatizáló romakép megváltoztatása pozitív példákon keresztül. Ily módon a közösség tagjai számára is érezhetővé és láthatóvá válik hagyományaiknak, történelmüknek valódi értéke, valamint lehetőséget kapnak ezeknek az értékeknek a dokumentálására is.

Miért fontos, hogy kifejezetten nők számára szervezték a tábort? A roma nők reprezentációjának és önreprezentációjának növelése, a tudatos képalkotás elősegítése végig kiemelt szerepet kap a táborban. Ahogyan azt már kifejtettem a társadalmi helyzet áttekintésében, ismételten hangsúlyoznám a roma nők interszekcionalitásból adódó hátrányos helyzetét, ezért különösen fontos, hogy médiaábrázolásuk pozitív kép legyen, valamint hogy ők is beleszólhassanak a róluk alkotott képek előállításába, hogy hallathassák a hangjukat, és ugyanakkor hogy meg is hallgassák és komolyan vegyék őket. Ehhez nagyon fontos, hogy egyes diákok jutalma gyakornoki pozíció a támogató intézményeknél (például Index.hu, Kreatív Online). Így fontos kapcsolatokat alakíthatnak ki hazai cégekkel, szerkesztőségekkel, megismerhetik az adott helyek munkakörül-

ményeit és elvárásait. Ugyanakkor az adott szerkesztőségek is megismerik, milyen tudású valaki, aki a Buvero táborban tanult, megismerik a tábor minőségét. Ez nagyon fontos lehet a tábor és a támogatók további kommunikációjában, valamint általánosan véve a mainstream média és a kisebbségi önreprezentáció egyik kulcspontjának is tekinteném.

A TÁBOR MÓDSZEREI ÉS MENETE

Ahogy azt már dolgozatomban bevezetőjében is bemutattam, a Buvero tábor az oktatás menete szerint alapvetően két részre bontható. Az ötnapos elméleti oktatás egy interdiszciplináris kurzussorozatként is értelmezhető, ahol a diákok az alábbi területeken szereznek ismereteket: „történetmondás, identitás, szociálpszichológia, roma kultúra és történelem, médiareprezentáció, médiaetika, alapvető újságírási ismeretek, fotózás, videókészítés” (Buvero.com). A képzés az öt nap alatt délelőtt és délután egyaránt zajlott, másfél órás kurzusok formájában. Többben is az egyetemi órákhoz, előadásokhoz és szemináriumokhoz hasonlították az oktatás rendszerét és módszereit, emellett nagyon intenzívnek érezték őket. Ez főleg azoknak lehetett megterhelő és nehéz, akik nem ismerik az egyetemi rendszert, még érettségi előtt állnak, vagy nem jártak egyetemre. Arról azonban, hogy ez az oktatási forma hányuknak okozott kifejezetten nehézséget, nincsen elég információ. Ugyanakkor ebben rejlik az elméleti oktatás komolysága is, valamint az, hogy igazi alapot jelenthessen a későbbiekben a gyakorlati részhez.

„Azt, hogy ki hova megy, nem mi döntöttük el. Akkorra a mentorok már látták, hogy ki mire képes, ki miben tehetséges, és e szerint osztottak szét minket.”

A kilencnapos elméleti képzés során a szervezők több csoportot alakítottak ki aszerint, hogy melyik diák mihez ért a leginkább, melyik szakterületen tudna továbbfejlődni. Az egyik csoport tagjai azok, akik a VJ-szakmába (video-jockey) nyertek betekintést, tapasztalatot szerezhettek a videóvágásban, hiszen például nagyon fontos, hogy a kép összhangban legyen az alatta futó zenével.

Több csoportban dolgoztak azok, akik rövidfilmeket készítettek. Ezek azok a rövidfilmek, riportfilmek, amelyeket a későbbiekben a dolgozat tartalomelemzési részében fogok részletesen bemutatni. Minden csapatnak volt egy mentora, aki végig segítette őket a gyártási folyamat során, ellátta őket tanáccsal, segítséggel. Ennek ellenére a vágáson kívül minden folyamatban részt vettek a tagok,

hiszen feladatuk nemcsak a forgatáson való részvétel volt – kamerakezelés, színészi játék, hang satöbbi –, hanem a gyártás olyan alapvető elemei is, mint a forgatási helyszínnel való konzultáció, koncepció kialakítása vagy a használt eszközök kiválasztása. A 2015-ös tábor nagyban eltért a korábbiaktól abból a szempontból, hogy a rövidfilmek tárgyát nem a csoportok találták ki, hanem a legtöbb esetben a mentorok és szervezők választották. Azonban ahogyan a korábbi táborok filmjeivel összehasonlítjuk őket, ez a változás a döntéshozásban nem szembetűnő, valamint az interjúk során kiderült, hogy a diákoknak is volt beleszólásuk a saját témájukba, és vannak olyan filmek, ahol az alapvető témamegjelöléstől a későbbiekben eltolódik a hangsúly. Ezáltal a diákok továbbra is bizonyos mértékben szabad kezet kaptak a saját érdeklődési körük megjelenítésére.

A résztvevőknek alig volt valós szabad idejük, a szervezők igyekeztek minden értékes percet kihasználni a nap folyamán. Reggeli tornával kezdték a napot, a tanórák/gyártás után pedig esti programként filmvetítéseken, beszélgetéseken és vendégelőadásokon vettek részt a diákok. Utóbbiak akár egészen éjszakáig tarthattak. A résztvevők közötti valós együttműködésre elsősorban a gyártási szakaszban volt lehetőség. Ekkor több esetben is az eredeti csapatfelállás határain átlépve, egymást segítve többen több film elkészítésében is részt vettek. Az *Aranyút* című filmben például a tábor minden diákja részt vesz a vers felolvasásában, így egy kiscsoportos projektben akár az egész tábor segédkezhetett.

A Buvero táborokban eddig 84 diák vett részt Európa-szerte. 2013-ban három helyszínen szervezték meg a tábor: Göttingen (Németország, 12 fő), Belgrád (Szerbia, 12 fő) és Dunabogdány (Magyarország, 12 fő). Már a kezdetektől fogva nagy hangsúlyt helyeztek a nemzetközi láthatóság biztosítására, valamint bizonyítékként tekintek arra is, hogy a Romédia Alapítvány a roma nőket érő mindennapi problémákat egy sokkal globálisabb rendszerben helyezi el, mint azt sok magyar szervezet teszi. Hasonló hozzáállást tanúsít az is, hogy 2015-ben a National Roma Centre szervezésében Kumanovóban (Macedónia, 12 fő) is volt egy Buvero tábor, a magyarorszáigival szinte azonos időben. Bársony Kata elmondása szerint a két tábor igyekezett módszertanában azonosnak maradni (Romakép Műhely-beszélgetés, 2016). 2014-ben tartották a „nagy tábor”, ahol 24 résztvevővel dolgoztak Dunavarsányban. Többek között a 2014-es tábor diákjainak munkája lett bemutatva Berlinben a BuveroEXPO-n.

A tábor után több diák is részt vesz az utánkövetésben és az egyéves, vagy akár hosszabb időre is elhúzódó mentori rendszerben. A tábor résztvevői az egy év során feladatokat kapnak, ami lehet akár további filmkészítési, vágási munka, vagy írás is. Emellett továbbra is kapcsolatban vannak a Romédia Alapítvánnyal, ahova bármikor fordulhatnak akár továbbtanulást, lakhatást, munkavállalást

érintő kérdéseikkel is. Egymással egy Facebook-csoportban tudnak továbbra is kommunikálni, valamint a Buvero Facebook-oldalán értesülhetnek őket érintő információkról is.

A TÁBORBAN KÉSZÜLT TARTALMAK ELEMZÉSE

A táborban készült rövidfilmek, rövid dokumentumfilmek és riportfilmek elemzését több szempont szerint szeretném vizsgálni.

1 Milyen módokon válik fontossá az, hogy a filmek készítői fiatal roma nők? Milyen síkokon jelenik meg roma és női identitásuk?

2 Hogyan jelenítik meg a film képi világát, milyen vizuális narratívával dolgoznak? Eltér-e ez a lineáris történetmesélés hagyományaitól, vagy éppen kifejezetten követi őket?

3 Hogyan felelnek meg a filmek a tábor alapvető célkitűzéseinek? Mennyiben segítik a pozitív romakép kialakítását, megjelenik-e bennük a kisebbségi érdek-képviselő, a hagyományok vagy a roma történelem, mitológia egyes elemei? Milyen kulturális vagy művészeti értékeket képviselnek?

4 A rövidfilmek témái hogyan reflektálnak a roma identitásra, lehetséges konfliktushelyzetekre, vagy hogyan mutatják be a roma közösség heterogén jellegét?

Ló Passport

A Tumenca Sam csoport (tagjai: Balogh Adrienn, Dittrich Edina, Kókai Hajnalka és Laboda Georgina, mentorok: Joka Daróczi János és Szirmai Norbert) nyolcperces rövidfilmje több különálló részre szedhető. Alapfeltevése volt a csapatnak, hogy a lókupec mesterség a mai napig élő hagyomány a romák körében, kiváltképp Nagykőrösön, ahol évszázadok óta tartanak állatvásárt. A rövidfilm azonban nemcsak dokumentumfilm-szerűen mutatja be a mai lókupec mesterség problémáit, nehézségeit vagy a lókereskedés módjainak változásait, hanem végig dokumentálja a filmkészítés szakaszait is egészen a kamerapróbáktól kezdve. A rövidfilm átfogóan bemutatja a Buvero tábort, majd a tábor területéről való elindulást is, és a narrációból megtudjuk, hogy a filmben már olyan képek is szerepelnek, amelyek egy előzetes terepszemle során, előkészületi céllal lettek felvéve. A film képi megszerkesztettsége is hasonló módon ugrál, váltakozik a werkfilm és a dokumentumfilm műfajai között. Láthatjuk a vásár forgatagát is, ugyanakkor a tábor diákjait is forgatás közben: ahogy kamerát állítanak fel, vagy éppen önmagukat filmezik. Utóbbi esetben egyszerre láthatjuk képileg megformálva egy időben, ahogyan a tábor diákjai, fiatal roma nők átveszik az

uralmat a saját képalkotásuk felett, és egyszerre alanyai és megformálói önképüknek.

A film ezután foglalkozik csak központi témájával, a lókupec, tehát lókereskedő mesterséggel, amely hagyományos roma mesterség. A kupec az országot bejárva, vásárról vásárra utazva adták és vették a lovakat. A nagykőrösi piac életképei után azonban hamar kiderül, hogy ez mára egy olyan munkává vált, amit nagyon kevesen tudnak végezni, vannak, akik már megszűnt mesterségként tartják számon. Ezt kétségkívül a lóútlevél kiváltásának, illetve a kiváltás kötelezővé tételének tudják be, ami lovanként legalább 40 000 forintba kerül, ezenkívül az adásvétel dokumentációja és a tulajdonosi viszonyok papírmunkája is bonyolult bürokratikus folyamattá vált, amit sok kereskedő nem engedhet meg magának. Valójában maga az útlevél kiváltásának a díja nem több pár ezer forintnál, azonban az érvényességet alátámasztó okiratok kiváltása vagy az állatorvos díja, a vérvétel díja és a lóba ültetett chip ára az, ami összesen akár 50-60 000 forint is lehet, ennyibe kerül tehát a lóútlevél kiváltása lovanként.

A filmben láthatunk archív felvételeket is, rajtuk lókereskedőket, ahogyan lovaikat bemutatják, vagy éppen kezét fognak egy jó üzletre. Ez képileg is erősen mutatja a korszakok közti kontrasztot és ellentétet. A most kihaltak mondható terület akkor tele volt, ma azonban mindössze egy-két lovat és kereskedőt tudnak mutatni. Az utóbbi években, évtizedekben azonban, ahogyan azt az interjúkban is elmondják, egyszerűbb üzleteket kötni a különböző kereskedői weboldalakon, ezek közül több kifejezetten a lovak adásvételére szakosodott. Sokkal egyszerűbb és összességében olcsóbb is ilyen módon lebonyolítani az üzleteket, mint a lovak vásárról vásárra szállításának díjával számolni. Az újmédia alapjaiban változtatta meg nemcsak a lókereskedelmet, hanem bármilyen egyéb adásvételi procedúrát, legyen szó akár ingatlanok, gépjárművek, akár bútorok, ruhák adásvételéről.

A csoport tagja, Balogh Adrienn részt vett a Romakép Műhely vetítését követő beszélgetésen is, ahol elmondta, hogy ennek az információnak a tudatában kezdtek el online is utánajárni a helyi lókereskedőknek. Voltak, akikkel interjúidőpontokat is tudtak egyeztetni, de végül egyik találkozó sem valósult meg. A tábor során a forgatási időpontok viszonylag kötetlenek voltak, ezek közül kivételnek számít a *Ló Passport*, hiszen egyetlen nap állt rendelkezésükre a vásár időpontjának kötöttsége miatt.

A *Ló Passport* filmből tehát kiderül, hogy egy egykor nagy dicsőséggel és munkával járó, tradicionálisan roma mesterség hogyan tűnhetett el mára, vagy hogyan alakultak ki új kereskedelmi „utak”. Ennek oka egyrészt a lótartás okainak megváltozása, a mezőgazdasági szektorok gépesítésével a lóhasználat ma már

sok ágazatból kiszorult, főleg hobbiból tartanak az emberek lovakat. Példáan mutatják be, ahogyan a kortárs gazdasági helyzet és környezet, valamint a bürokrácia és az engedélyek és vizsgálatok sokasága ellehetetlenít egyes hagyományos mesterségeket, és válik egy több száz éves múltra visszatekintő, hagyományokat őrző tevékenység illegálissá és könnyen büntethetővé.

Szomnakuno Drom – Aranyút

„Égi madár hegyen-völgyön megszállhat,
Társa helyen társra megint találhat:
Jaj, de nekem nincs se hazám, se párom,
A világot egyes-egyedül járom.”

(*Arany János - A bujdosó*)

A 2015-ös Buvero tábor teljes mértékben Nagykőrös városához köthető. A korábbi években a tábor diákjai a forgatások alkalmával Magyarország különböző pontjaira utazhattak. A 2013-as és 2014-es táborok során három külső forgatási helyszín volt, ahol a helyi roma közösségek életébe nyertek bepillantást a csoportok, és ezekből a találkozásokból kiindulva kellett önállóan kitalált és előkészített filmet megvalósítaniuk. Ez a fajta utazás a legutóbbi táborban nem tudott megvalósulni. Ez Bársony Kata elmondása szerint elsősorban a kellő pénzügyi támogatás hiányával magyarázható (ROMAKÉP MŰHELY 2016).

A *Szomnakuno Drom* jelentése magyar nyelven „aranyút”, és már a címében is egyszerre utal az egyes roma csoportok vándorló életmódjához gyakran kötött útmotívumra és Arany Jánosra is, aki Nagykőrösön született. A rövidfilmben két szál fut párhuzamosan: megjelenik egy lány sárga/arany színű kendővel, ahogyan bejárja Nagykőrös városát, és végezetül az Arany János Múzeum előtt készít magáról képeket, valamint a tábor diákjai, ahogyan Arany *A bujdosó* című versét olvassák fel. Ezzel a párhuzamba állítással és az aláfestő zene használatával, a kép- és hanganyagok egymásba csúsztatásával erőteljesen kísérleti jelleget ölt a film. Könnyen vonható párhuzam a vers (fentebb idézett) szövege és a „Valaha madarak voltunk...” kezdetű roma eredetmonda között, amit a 2014-es táborban már filmen is feldolgoztak. A *Szomnakuno Drom* hangulata kezdetekben melankolikus, összhangban van a vers hangulatával és szövegével. Az úton létet kifejezetten a honvesztettséggel és egyedülléttel párosítja. Ez a hangulat csak a film felénél változik meg, amikor is a zene felélénkül, a lány pedig elérkezik sétája során az Arany János Múzeumhoz, ahol a vers is feloldódik az ég mint otthon megtalálásában és ezzel a tudattal való megbékélésben.

Ebben a filmben válik szemmel láthatóvá, hogyan történt a kooperáció a különböző filmes és egyéb csoportok között a tábor során, hiszen a tábor minden

jelen lévő tagja felolvasott és részt vett, szerepelt a filmben. Galyas Gyula elmondásából tudhatjuk, hogy nem volt szigorú megkötés a csapatok között, kifejezetten élvezték azt, ha egymás filmjében közreműködhettek, így előfordult, hogy voltak, akik majdnem minden filmben részt vettek valamilyen munkafolyamatban (ROMAKÉP MŰHELY 2016). A leggyakoribb a szereplés a filmben, valamint az operatőri munka volt. Így az előre meghatározott csoportok gyakran alakultak, formálódtak még a hét során, ahogy egyre inkább kiderült, ki miben tehetséges, vagy melyik az a munkafolyamat, amit a legjobban kedvel. Itt fedezték fel például a film főszereplője, Balogh Boglárka színészi tehetségét, aki ezek után kezdett el színészetet tanulni.

A múzeum előtt a lány arca is vidámabb lesz, egyfajta otthonra találásként is értelmezhető számomra a jelenet, ahogyan önmagáról is képeket készít, és ezeket a képeket is láthatjuk a filmben. A *Ló Passport*ban is megjelenő önképalkotás tehát itt is megfigyelhető – hangsúlyozottá válik a kép önkép jellege.

***Stolpersteine* – Botlatókövek**

A Buvero táborok Magyarországon forgatott filmjei között minden évben volt legalább egy, amely a roma holokauszt – romani nyelven porrajmos – borzalmainak állított emléket. Ezt a témát dolgozza fel részben a *Stolpersteine* című, dokumentumfilm jellegű rövidfilm is, amely kifejezetten a helyi történelemre és emlékezetre fókuszál. Ezentúl azonban a film egy interjúalanyától rengeteget megtudunk Nagykőrös városáról és korabeli társadalmáról, a roma és nem roma, a roma és zsidó közösségekről együttéléséről.

A film az első pillanattól fogva tematizál és keretet ad a tartalmának, egy idős hölggyel készített interjúrészletet hallhatunk, amelyben a vagonírozás éjszakájáról való emlékeit meséli el. A film egyik készítőjétől, Balogh Zsanettől megtudtam egy interjú során, hogy az idős hölggyel csak hangfelvételt tudtak készíteni, a későbbiekben nem tudták videóra venni, mert nagyon megviselte a hölgyet az emlékek korábbi felidézése. A film kezdetben riport jellegű, ahogyan az utca emberét kérdezik a botlatókövekről, de hamar kiderül, hogy nagyon sokan anélkül mennek el mellettük, hogy észrevennék őket, vagy nem is tudnak a létezésükről, vagy arról, minek az emlékét őrzik, mire próbálják felhívni a figyelmet. A botlatókövek egy kissé kiemelkednek a járda szintjéből, ezért botlik meg bennük az ember, egy pillanatra felfigyel rájuk, de aztán továbbmegy. Ezt az analógiát vélte Zsanett felfedezni a holokauszt szó használatában is:

„Kimondom azt, hogy holokauszt, akkor azt válaszolják nekem, igen, szörnyű. De a fájdalmat senki nem érzi át. Én azt akartam a filmnek az

elején. Ez pont ugyanolyan hasonlat, mint a botlatókövek. Elmész, majd megbotlasz benne, aztán továbbmész.” (Interjúrészlet)

Az idős férfival készített interjúban központi szerephez jut Nagykőrös történelme, és akár csak a *Ló Passport* című rövidfilmben, itt is megjelenik a munkahelyek és munkalehetőségek eltűnése. Az interjúalany felsorolja a város különböző gyárait, amelyeket főként zsidók alapítottak és működtettek, állandó munkát biztosítottak a város és a környező falvak lakói számára. Elmondása szerint a munkahelyeken senki nem tett különbséget roma és nem roma között, valamint utal a roma zenészekre is. Elmondásából élénk tárul egy élénk, jómódú város, ahol harmóniában élnek zsidók és romák egyaránt a többségi társadalommal. Már-már idilli módon mutatja be a két világháború közötti életet, a második világháború és a holokauszt előtti békét.

Zsanett személyesen is fontosnak tartja a gyakran elfeledett vagy elhallgatott népi történetek, a porrajmos emléket ébren tartani. Családjának a roma üldözésekről szóló történetét interjúnkban is elmesélte, és pár hónappal később a roma holokauszt emléknapiján, április 2-án a Holokauszt Emlékközpontban tartott megemlékezésen is felolvasta. A roma hagyományokban fellelhető női történetmesélő alakja elevenedett meg az egykori Buvero tábor diákjában. Jellemző, hogy a családban vagy a közösségben a nő feladata a hagyományok átadása a következő generációnak. Ilyen hagyománynak számítanak például az erkölcs vagy tisztelet (patyiv), a szokások és ünnepek, a rítusok, valamint a történelem és a közösség történetei is (DARÓCZI 1994).

Paramicha

A tábor filmjeinek műfajait tekintve a leggyakoribb a dokumentumfilm vagy a riport, témájukat tekintve az érdekképviselés vagy a hagyományok bemutatása. Ezért is különleges a *Paramicha* című animációs film, amely egy mesét jelenít meg. Asbót Márk és Damian le Bas mentorálásának segítségével valósult meg a tábor egyik talán legtöbb munkát igénylő projektje. A mesét Kókai Hajnalka diák és a film egyik készítője írta már a táborban. Ez a fajta mesés történetmondás szintén a női szerepkör része, hiszen a mesével, annak a tanulságával történik a gyermekek nevelése.

A mesében megjelennek alapvető mesei elemek és fordulatok, ilyennek tekintem részben az út toposzt is. A legszembetűnőbb ezek közül számomra mégis a hármas szám motívuma, ahogyan a lány útján három különös dologgal találkozik. Mindhárom különös dolog alapvetően egy hétköznapi jelenség lenne, ám egyes tulajdonságaik eltúlzásával vagy felerősítésével válnak furcsává, egy-

fajta elvarázsolt jelleget kapnak. Ilyen például a kút, amelyben a víz felszíne magasabban áll, mint a kút pereme és még halak is élnek benne, vagy a rózsaszín bagoly. A varázslatos elemek által színessé válik az egyébként egyszerű, lineáris történet.

A mese leírásában is olvashatjuk, hogy az összefogást és az összetartozást szimbolizálja. Az animáció második felében megjelenő, már Nagykőrösön zajló rész az, ami ebből a szempontból fontos. A főtéren álló lovas kocsi és az azt a világ négy égtája felé húzó ló jelenítik meg a történet középponti konfliktus-elemét. Nem tudjuk, hogyan kerültek a lovak ebbe a helyzetbe, ennek megoldásához azonban az út során megjelenő varázslatos jelenségek nyújtanak segítséget. Így sikerül végül a lovakat egy irányba állítani, hogy azok útjukra indulhassanak. Olvasatomban a szekér egyszerre jelentheti a roma identitást, a történelmet, a kultúrát, vagy bármilyen olyan jelenséget, ami egyes szempontokból megosztja a roma közösséget, aminek eredményeképpen különböző elveket képviselnek. Ezzel a széthúzással tulajdonképpen ellehetetlenedik egy egységes, a romák többsége által is elfogadott és képviselt identitás, történelem vagy kultúra kialakítása.

A négy ló képviselheti a roma közösség kisebb csoportjait is, de azt, hogy egyes lovak konkrét csoportokat képviselnének, nem derül ki, nincsenek erre utaló jelek. Nem utalhatnak erre egyértelműen a lovakat végül megfelelő irányba igazító jelenségek sem. Ezek a csoportok például lehetnek oláh roma, beás roma, romungro, szinti vagy egyéb közösségek is. 1971-ben, az I. Roma Világkongresszuson meghozott döntések szerint egységes zászlót, himnuszt, jelmondatot választottak, és ezek erősen hozzájárulnak a mai roma identitás kialakításához. Mindez azonban nem jelentheti azt, hogy a világon egy minden aspektusában egységesnek és homogénnek tekinthető roma nép él.

Valószínűnek tartom, hogy a *Paramicha* is ezt a közösségen belüli heterogenitást akarhatta megjeleníteni. A konfliktus végül megoldódik, és a lovak egy irányba el tudnak indulni, el tudják húzni a szekeret és a lány benne ülő testvéreit. Daróczi Ágnes egy előadásából kiderül az is, hogy a „testvér” szó egyes roma közösségeken belül nem feltétlen vérrokonság szerinti testvérségre utal, hanem a közösség tagjaira általánosan.

Tabu

A *Tabu* című filmre mindenki úgy emlékszik, mint arra a filmre, amely két nap alatt készült el, és mégis a legnagyobb hatást tette a nézőközönségre és a tábor diákjaira egyaránt. Ehhez hozzátartozhat elkészítésének folyamata is, valamint az is, hogy a film témája mindig aktuális.

A Buzhanglici nevű csoport első filmje Nagykőrös éjszakai életét mutatta volna be, a pre-screening során azonban kiderült, hogy a szervezők több szempontból sem találták megfelelő tartalmúnak és/vagy minőségűnek, így megkérték a csapatot, hogy készítsenek egy új filmet, amelynek témája a szüzesség elvesztése, valamint az érintetlenséghez kapcsolódó hagyományok bemutatása. Az előző filmből láthatunk vágóképeket: ahogyan fiatalok állnak egy szórakozóhely előtt, majd ahogyan bent táncolnak.

A testiségre, nemiségre több kultúrában is tabuként tekintenek. Ezért is célja a filmnek egyfajta figyelemfelhívás, kommunikáció, diskurzus megindítása a különböző kultúrák, korosztályok és nemek között is. A film megmutatja a tábor résztvevőinek sokszínű véleményét és tapasztalatait is, ezzel a roma nők csoportját is mint egy heterogén közösséget.

Egyes roma közösségekben a házasság előtti együttlétet tiltják a hagyományok. A szüzességre mint kincsre tekintenek, amit csak olyasvalakinek „adhat” a nő, aki igazán megérdemli. A „szüzesség elvesztése” kifejezés már eleve hordozza a veszteség, az értékvesztés és a hiányérzet jelentést. Nem csoda, hogy ehhez sok esetben hozzátartozik az érték minél hosszabb időre való megőrzése is mint elvárás vagy mint becsülendő dolog. Emellett azonban a testiségről sok családban egyáltalán nem esik szó. A különböző tapasztalatokat a filmben is interjúk formájában ismerhetjük meg. A filmben nemcsak a táborban lévő roma lányok álláspontja hangzik el, hanem Nagykőrös többségi lakosságának véleménye is. Férfiak és nők, fiatalok és idősebbek is megjelennek a filmben.

„Azt hiszem ott [a filmben] mindenki számára látható, kik az oláh cigány lányok.” (Interjúrészlet)

A szüzesség megőrzésének hagyománya sokak számára identitást meghatározó tényező. A résztvevőkkel folytatott beszélgetéseim során kiderült, hogy az oláh roma lányok a mai napig fontosnak tartják, hogy érintetlenül menjenek férjhez. Több közösségben is megjelennek az ehhez kapcsolódó rítusok, például gyakran a házasság előtti együttlét utáni vágy lehet a leányszöktetés oka.

A filmet két részre bontom: egyik része riportjellegű, és a tábor lakóival, valamint az utcán megszólított emberekkel készült interjúkat foglalja magába, másik része játékfilmes jellegű, ide sorolom a bevezető és átvezető jeleneteket az interjúk kérdései között. A riport részben négy kérdésre térnek ki a készítők: a szüzesség elvesztésének értékére vagy értékvesztésére, a szülők felelősségére a fiatalok felvilágosításában, személyes történetekre (az interjúalanyok elmesélik első aktusuk történetét), valamint az udvarlás hagyományára. Mind a négy kérdéskörben

megismerünk különböző véleményeket és tapasztalatokat. Többségében a roma lányok állnak ki a szüzesség házasságig való megőrzése mellett, azonban ezt köztük sem nevezhetjük általánosnak. Az interjúkban kitérnek arra, hogy habár a szülőknek és a család nevelésének nagy felelőssége van a felvilágosításban, sokan nem teszik meg, vagy mire szükségét érzéknék, a gyermek már mindent tud róla osztálytársaitól vagy az iskolában szervezett felvilágosítóórákról. Ezek ugyan a testiség alapjait megismertethetik a diákokkal, sokszor nem közvetítenek velük értékeket, amelyek egy családon belüli beszélgetésben egyértelművé tehetők lennének. Egyes interjúkban megjelenik a hagyományokkal és értékekkel teli múlt iránti nosztalgia, a néhány évtizeddel ezelőtti udvarlási technikák, és az, ahogyan ezek már elvesztek a mai világban, legalábbis az interjúalanyok szerint.

Míg a riportfilm részek a vélemények sokszínűségének bemutatására törekednek, addig a játékfilm erősen reprezentálja az alkotók véleményét. A játékfilmes elemeken keresztül ábrázolják a szüzesség elvesztésének tragikus jellegét, valamint az alkalmi együttlétekről alkotott rossz véleményt. Az első jelenet, amelyben azonnal egy síró lányt látunk, ahogy elkenődött sminkjét törölgeti, a bánatot mutatja, amelyet ez a veszteség okozhat egyesek számára, ahogy szégyenkezniük kell tettük – akár belső, morális konfliktus, akár külső, a csoport többi tagjának megvetése – miatt.

Egy másik jelenetben egy párt látunk, ahogyan beszállnak egy autóba, majd nem sokkal később a nő kiszáll, a férfi pedig elhajt. Ez a „kalandszerű” együttlét is megvetettnek tűnik a befogadó számára, akár a helyszín miatt is. Benne van azonban a hátrahagyottság-érzet is, ahogyan szüzességét elvesztve a nő már nem jelent valódi értéket a férfi számára (egy interjúalany is elmesél egy történetet, ahol az első aktus után a fiú elhagyta a lányt). A film végén visszatérünk a nyitójelenetben látott lányhoz, aki zuhanyozik, és az ágyban fekszik szomorúan. A zuhanyjelenet általános szimbóluma a megtisztulásnak, a szégyen lemosásának és a továbblépésnek, ami a filmnek keretet is ad.

KONKLÚZIÓ

„[...] Az őslakos médiamunkások különböző célok elérése érdekében használják a technológiát, néha jogi dokumentációként az őket magába foglaló állammal való tárgyalások során, máskor azért, hogy megerősítsék televíziális jelenlétüket a nemzeti képzeletben. [...] Saját népük szemszögéből ezek a médiatartalmak az ünnepségek, valamint az idők

által végzett hagyományos tevékenységek dokumentálásán keresztül a kulturális megőrzést szolgálják, és ugyanezt teszik, amikor a fiatalok saját nyelvükön történő oktatását célzó tartalmakat hoznak létre; vagyis közösségekben és közösségek között kommunikálnak.” (GINSBURG 2004: 302)

Tanulmányomban részletesen bemutatam a roma nők magyarországi helyzetét, interszekcionális helyzetükből fakadó mindennapi hátrányaikat. Ennek következtében az egyenlő reprezentáció érdekében fontos, hogy a médiában hogyan jelennek meg, megszólalnak-e, saját történeteikben, a média által kialakított narratívákban aktívan részt vesznek-e, vagy csak passzív elszenvedői saját életüknek.

A Buvero tábor lehetőséget nyújt számos fiatal roma nőnek, hogy kialakítsák saját narratíváikat, megjelenítsék saját történeteiket a mainstream média eszékeivel és lehetőségeivel. Ezáltal bemutathatják közösségeik sokszínűségét és heterogén jellegét, pozitív képet alkothatnak a magyarországi romákról. Megszerezhetik azokat az eszközöket – legyen az tudás vagy technikai eszköz –, amelyekkel felhívhatják a figyelmet a közösségeikben történő igazságtalanságokra, egyenlőtlenségekre. Emellett bemutathatják kultúrájuk értékeit, amelyek dokumentációja kiemelt jelentőségű a huszonegyedik század globalizációjának forrágatágában.

A tábor egy olyan teret nyújtott a diákjai számára, ahol a szükséges média-oktatásban való részvétel mellett saját magukat is jobban megismerhették, identitásuk biztonságos térben tudott fejlődni. Ezzel azonban egyáltalán nem azt állítom, hogy a tábor homogén közösséget alkotott volna: heterogén jellege megfigyelhető több filmben is (*Paramicha*, *Tabu*). Ennek ellenére biztonságos teret, közeget és kontextust nyújtott a roma nők közötti kommunikáció megindításához, valamint egy országos (a nemzetközi táborokkal kiegészülve pedig európai) hálózat kialakításához.

A kutatás során felmerültek további irányok és lehetőségek, amelyekkel a dolgozat foglalkozhatna, vagy olyan kutatások, amelyeknek a dolgozat részét képezhetné, azonban a jelenlegi keretek között erre különböző okokból nem volt lehetőség. Az egyik ilyen terület, hogy a kisebbségi médiamunkásoknak, önreprezentációval foglalkozó romáknak milyen szerepük van a médiaaktivizmusban és a reprezentáció politikájában. Milyen mértékben szükséges, vagy szükséges-e egyáltalán hivatásként tekintenie egy kisebbségi médiamunkásnak a társadalmi egyenlőtlenségekre való rávilágításra? További kutatást és új koncepciót igényelne még a tábor globális rendszerben való elhelyezése, összehasonlítása más,

kisebbségi önreprezentációra buzdító táborokkal. Itt alapvető szempont lenne természetesen, hogy a fiatal nőknek szóló táborok milyen módszereket alkalmaznak oktatásuk során, melyek azok a témák és eszközök, amelyekkel a világ más részein, más kultúráiban foglalkoznak, dolgoznak.

JEGYZETEK

- ¹ Nkt. 2011. évi CXC törvény. 27. § 45. (3): „A tankötelezettség annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a tanuló a tizenhatodik életévét betölti.”

IRODALOMJEGYZÉK

- BUVERO ROMA NŐI MÉDIATÁBOR: www.buvero.hu (*Letöltés ideje: 2016. augusztus 1.*)
- CRENSHAW, Kimberle Williams (1989): Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. In: *Feminism in the Law: Theory, Practice and Criticism*. University of Chicago Legal Forum, University of Chicago Law School, Chicago, 139–167.
- DARÓCZI Ágnes (1994): *A magyarországi cigányság szokásvilága, hagyományai*. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/altalanos/massag_azonos_sag_I/pages/010_a_magyarorszag_i_ciganyok_szokasvilaga.htm (*Letöltés ideje: 2017. január 26.*)
- DURST Judit (2001): „Nekem ez az élet, a gyerek”. *Századvég* 22. 73–92.
- GINSBURG, Faye (1999): Shooting Back: From Ethnographic Film to Indigenous Production/Ethnography of Media. In: MILLER, Toby – STAM, Robert (eds): *A Companion to Film Theory*. Blackwell Publishing Ltd., New York. 295–322.
- I'M A EUROPEAN ROMA WOMAN: <http://www.romawoman.org/?page=campaign> (*Letöltés ideje: 2017. január 15.*)
- JANKY Béla (1999): A cigány nők helyzete. In: PONGRÁCZ Tiborné – TÓTH István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. TÁRKI, Budapest. 217–238.
- JOVANOVIĆ, Jelena (2014): *Romani Women's Identities Real and Imagined, Media Discourse Analysis of the „I'm a European Roma Woman” Campaign*. Central European University, Department of Gender Studies, Budapest.

- JOVANOVIĆ, Jelena et al. (2015): *Intersections of Gender, Ethnicity and Class: History and Future of the Romani Women's Movement*. Central European University, Friedrich Ebert Stiftung, Budapest.
- KEMÉNY István és mtsai (2004): *A magyarországi cigányság 1971–2003*. Gondolat, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest.
- ROMAKÉP MŰHELY (2016): *Roma nők a médiában – A Buvero Roma Női Média-tábor*. 2016. március 9. <https://www.youtube.com/watch?v=lvh1oblGwCE> (Letöltés ideje: 2017. január 15.)
- THOMPSON, Becky (2002): Multiracial Feminism: Recasting the Chronology of Second Wave Feminism. *Feminist Studies*, 28(2). 336–360.
- ZINN, Maxine Baca – DILL, Bonnie Thornton (1996): Theorizing Difference from Multiracial Feminism. *Feminist Studies* 22(2). 321–331.